

Vestervig Klosters dunkle sider

af Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen

Få danske middelalderklostre har så mange uafklarede og omdiskuterede forhold i deres ældste historie som Vestervig Kloster. Denne artikel gør rede for de få konkrete fakta omkring klosteret i 1100-tallet, samt hvordan disse har afstedkommet en mængde forskellige tolkninger op gennem tiden.

Jeg er en klosterhistoriker fra Københavns Universitet, der er blevet hyret af redaktionen bag den nye (sjette) udgave af *Trap: Danmark* til at skrive artikler om hovedparten af alle rigets middelalderklostre. Det betyder i praksis, at jeg på relativt kort tid skal danne mig et indgående overblik over al tidligere litteratur om de enkelte klostre, og derpå sammenfatte dette i en kort, populærvidenskabelig beskrivelse på

typisk 10-40 linjer. Under dette arbejde er det gået op for mig, hvor meget usikkerhed og forskningsmæssig diskussion der generelt synes at herske om en stor del af de danske klostres ældste historie.

Men selv set i dette almindeligt udbredte tågelys har ét klostres historie vist sig ekstraordinært bøvlet at få rede på: Vestervig Kloster. Hvad der flyver rundt i litteraturen af varierende årstal og hændelser

Vestervig Kirke. Indtil reformationen klosterkirke, i dag Danmarks og muligvis Nordens største landsbykirke. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

for klosteret op gennem 1100-tallet er ikke småting. I min artikel til *Trap* er der kun plads til at skrive historien sådan, som vi nu tror, at den ser ud (næste generations forskere vil utvivlsomt korrigere os nok engang), men jeg tænker, at det kunne være formålstjenligt at tage de problematiske spørgsmål mere udførligt op andetsteds, og her redegøre for, hvad der er baggrunden for forskernes divergerende udmeldinger gennem tiden. Redaktionen for *Historisk Årbog* har velvilligt stillet sideplads til rådighed herfor. Det vil være yderst begrænset, hvad jeg selv bidrager med af nye tolkninger; det er rigeligt om at gøre med at holde rede på de allerede eksisterende.

KLOSTERETS STIFTELSESÅR

I Vestervig lå Thys enlige middelalderkloster. Navnet skyldes beliggenheden ved vigen i Limfjordens vestligste del nær udløbet i Vesterhavet. Traditionelt angives klosterets stiftelsesår til »omkring 1110«; i

Den Store Danske Encyklopædi har man endda sløjft »omkring« og fastlagt 1110 som året. Noget konkret belæg herfor haves imidlertid ikke. Ingen middelalderlig kilde angiver året 1110 – eller noget som helst andet år – som begyndelsestidspunktet for Vestervig Kloster.

De første reelle belæg for eksistensen af et religiøst konvent af nogen slags i Vestervig er fra midten af 1130'erne, og først noget senere tales eksplicit om et egentligt kloster. I tiden omkring 1135-36 indgik et præstefællesskab i Vestervig blandt de gejstlige institutioner, som kannikkerne ved domkapitlet i Lund havde et forbønsbroderskab med. I Roskildekrøniken berettes det desuden, at der blandt de faldne biskopper ved slaget i Fodevig 1134 var en »Kjeld af Vestervig« (*Ketillus Westeruicensis*); den bispe-lige betydning af denne omtale behandles nedenfor, men samlet indikerer de to belæg eksistensen af et konvent af præster, kannikker eller munke i Vester-

Omridset af den oprindelige sognekirke er markeret på den nuværende kirkegård. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

Skt. Thøgers Kilde, hvis vand siges at have helbredende virkning. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

vig, senest fra engang i første tredjedel af 1100-tallet. Til trods for omtalerne i Lundenekrologiet¹ og Roskildekrøniken i midten af 1130'erne, så mener Tore Nyberg i en senere behandling af spørgsmålet alligevel, at »*a community can hardly have existed there that early*«, hvilket især bygger på, at klosterkirken ud fra sin arkitektur formentlig er fra anden halvdel af 1100-tallet (Nyberg 2000: 164).

Når historikerne fra et tidligt tidspunkt har valgt at ansætte klosterets stiftelsesår til »omkring 1110«,

selv om ingen kilder umiddelbart beretter at noget særligt skulle være hændt netop da, så skyldes det, at man har kædet klosterstiftelsen samme med en varetagelse af helgenkulten omkring Skt. Thøger, der synes officielt godkendt i 1117. Tanken er således, at det var i forarbejdet til at få Thøgers helgenstatus lovformeligt anerkendt, samt til den praktiske betjening af hans helgenkult og den tilknyttede pilgrimsfart, at klosterkonventet i hans gravkirke blev oprettet i årene umiddelbart før 1117, dvs. »omkring

1110«. Problemet er så bare, at også året 1117 og de faktiske begivenheder ved denne lejlighed er forbundet med stor usikkerhed.

SKT. THØGERS TRANSLATION I 1117

I Vestervig fandtes der i middelalderen to kirker: Dels selve klosterkirken, der udgjorde nordfløjen af klosteranlægget, dels en sognekirke placeret godt 200 meter nordvest for klosteret. Tæt ved sognekirken lå endvidere en helligkilde, og både sognekirken, klosterkirken og helligkilden var indviet til Skt. Thøger.

Thøger, eller *Theodgar*, stammede ifølge en middelalderlig helgenlegende fra Thüringen, hvorfra han via England kom til Norge, formentlig som præst for Olav den Hellige. Efter dennes død i 1030 drog han til Danmark for at missionere, og slog sig ned i Vestervig, hvor han lod opføre en kirke »af stokke og vidjer«. Da Thøger døde, blev han begravet ved sin kirke, hvor der efter flere undere opstod en helgenkult omkring ham.

Mange steder kan man læse beretninger i stil med at »i 1117 blev Skt. Thøgers relikvier overført fra den gamle Skt. Thøgers Kirke til Vestervig Klosterkirke«. En sådan flytning omtales imidlertid reelt intetsteds i kilderne. Baggrunden for denne hævdundne påstand bygger i virkeligheden på historikernes forsøg på at få to indbyrdes modstridende kildeoplysninger til at passe sammen. Da den franciskanske krønikeskriver Peder Olsen i starten af 1530'erne indsamlede oplysninger fra en række senere tabte årbøger, kunne han fra én af disse – uvist hvilken – notere ud for året 1117: »1117. *Translatus est sanctus Thugarus Westerwick Jutie*.« (»I 1117 translokeredes Skt. Thøger af Vestervig i Jylland«).

Translatio betyder egentlig at flytte eller overføre noget, herunder at oversætte (flytte en tekst fra ét sprog til et andet), men i nærværende sammenhæng er der tale om den middelalderlatinske betegnelse for skrinlægning af helgenrelikvier. Det vil altså sige, at de jordiske rester af den pågældende helgen under en højtidelig, religiøs og kirkeligt autoriseret handling anbringes i en dertil specielt indrettet beholder, der så anbringes et passende sted, typisk i et alter. Eftersom relikvierne som regel inden da har befundet

sig et andet sted, vil der til sådan en translation derfor ofte være knyttet en fysisk flytning i et eller andet omfang, men den behøver på ingen måde at referere til en flytning fra én kirke til en anden.

Når dette alligevel traditionelt hævdes for Skt. Thøger i Vestervig, så skyldes det, at hans relikvier ifølge en anden kilde allerede var blevet skrinlagt i 1067: »S. *Theotgari reliqvæ elevantur*.« (»I 1067 opløftedes Skt. Thøgers relikvier«). Formuleringen er lidt anderledes, men betydningen i hovedsagen den samme. Denne daterede handling er noteret i anden halvdel af 1600-tallet af arkivaren Thomas Bartholin den Yngre i hans såkaldte *Annales Danici Bartholiniani*, der ligesom Peder Olsens krønike er baseret på afskrifter af en række kendte og ukendte, ofte sidenhen forsvundne forlæg.

For at gøre forvirringen komplet, kan man i Erik Pontoppidans *Danske Atlas* fra 1769 endvidere læse, at translationen af Skt. Thøger skete i 1197. Efterfølgende har man dog konkluderet, at Pontoppidans datering må bero på en læse- eller trykfejl af Peder Olsens krønike, men inden da nåede også dette årstal at blive gengivet flere steder i litteraturen.

Men skal vi så tro Peder Olsen eller Thomas Bartholin? Umiddelbart finder Bartholins datering støtte i den bevarede helgenlegende om Skt. Thøger, der ganske vist ikke angiver noget eksakt år, men dog beretter, at helgenprocessen indledtes kort efter Thøgers død, som formodes at have fundet sted i midten af 1000-tallet, mens Svend Estridsen var konge af Danmark (1047-1074) og Alfric var biskop af Vendsyssel; sidstnævnte menes indsat i 1060'erne. Omvendt fremstår Peder Resen ellers som en generelt yderst troværdig kilde, også når det gælder hans brug af ældre kildeskrifter.

I vanlig dansk kompromissøgende historisk stil har man derfor forsøgt, om det ikke var muligt at konstruere et scenario, hvor begge årstal kunne være rigtige: I 1067 blev Skt. Thøgers relikvier optagne af graven og skrinlagt i hans egen trækirke i Vestervig, og i 1117 blev relikvierne så overført fra trækirken til Vestervig Klosterkirke. Hvor sympatisk end denne salomoniske tolkning kunne synes, så indebærer den ét alvorligt problem: Ingen af de to kilder

så meget som antyder, at der skulle være sket en relateret handling i det andet involverede år, ligesom ingen kilder overhovedet beretter om en flytning af relikvierne fra én kirke til en anden.

Men hvis Skt. Thøger ikke blev flyttet, hvornår blev han så skrinlagt – og hvor? Man kan fremføre gode argumenter for hvert af de to foreslåede årstal, ligesom man kan afvise dem begge som mulige senere konstruktioner. Man kan også opstille endnu et muligt kompromis, hvor de varierende betegnelser *elevatio* og *translatio* vægtes, således at præsten Ulrik i 1067 tog Thøgers knogler op af graven til en eller anden form for værdighed i kirken, hvorefter den endelige bispelige (men næppe pavelige) helgengørelse så fandt sted med en officiel skrinlægning i 1117.

Men hvor da? Umiddelbart forekommer det mig mest logisk, hvis relikvieskrinet fortsat havde hjemme i det, der blev til sognekirken, ikke mindst når denne engang i anden halvdel af 1100-tallet blev ombygget i granitkvadre i en efter danske forhold

yderst særegen byggestil, i form af en græsk korskirke med et tårn i midten. Normalt ville man forvente, at noget helt ekstraordinært – som f.eks. en helgengrav – var at finde i midten af en sådan kirke. Dette udelukker imidlertid ikke, at en del af Skt. Thøger samtidig befandt sig i klosterkirken, hvor hovedalteret var indviet til ham; i middelalderens katolske kirke kunne helgener være fysisk til stede lige så mange steder, som deres jordiske rester kunne deles op i. Skrinet med hans primære relikvier, som f.eks. kraniet, vil jeg dog forvente har stået i sognekirken. Men det er kun mit eget mere eller mindre kvalificerede gæt.

VESTERVIG SOM BISPESÆDE

Den vel nok mest udbredte og sejlivede (eventuelle) myte omkring Vestervig er, at klosteret var hjemsted for det oprindelige nordenfjordske bispesæde ved Danmarks stiftsinddeling fra omkring 1060, indtil biskoppen i 1120-30'erne flyttede sin residens til Børglum. Forestillingen er faktisk ikke så gammel

»Skt. Thøgers Vartegn«. Relief på sydsiden af kirkens kor, flyttet fra den oprindelige sognekirke. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

endda, idet de tidligste beskrivelser af stiftets historie henlagde bispesædet til Hjørring eller Aggersborg. Den ældste fremstilling af Vestervig-tesen, som jeg har kunnet opdrive, findes hos A. D. Jørgensen (1874-76: 651-653 og 844-845). Derefter er opfattelsen blevet gentaget som en etableret kendsgerning igen og igen helt frem til nutiden, nogle steder dog i den variation, at bispens først flyttede til Vestervig i forbindelse med Skt. Thøgers translation, idet enkelte fortsat har foretrukket Bejstrup ved Aggersborg som indledende bispesæde (Riemann 1941: 3-4). I nyere tid har Tore Nyberg imidlertid argumenteret for, at Vestervig næppe nogensinde har været stiftscentrum (1986: 79-88), i hvilket han støttes af Hans Krongaard Kristensen (2013: 9-10).

Selv om det nordenfjordske stift er jævngammelt med Danmarks øvrige syv middelalderstifter (Lund, Roskilde, Odense, Viborg, Århus, Ribe og Slesvig), dvs. fra omkring 1060, så skiller det sig ud ved ikke fra begyndelsen at være opkaldt efter sin domkirkeby, men derimod efter stiftets største landsdel (eller ø, som der reelt var tale om på det tidspunkt)

Vendsyssel; til stiftet hørte desforuden også Thy, Hanherrederne, Mors, Gjøl, Øland og Læsø. Bispedømmet kendes således som Wendila hos Adam af Bremen (1086) og i så godt som alle efterfølgende kilder indtil 1130'erne. Blandt de primære afvigelser herfra er Knyttingsaga (fra 1260'erne, men formentlig byggende på ældre forlæg), hvor biskoppen af Vendsyssel berettes at residere i Hjørring (*»í þeim stað er heitir í Jorúngi; Ketill biskup af Vendli úr Jorúngi«*), uden at dette traditionelt er blevet tillagt nogen afgørende betydning blandt forskerne.

Længe var den af historikerne ældst kendte reference til Børglum som bispesæde fra 1139, hvor biskop Sylvester kaldte sig *Burglanensis episcopus*; derefter skrives bisperne konsekvent op gennem 1100-tallet som værende »af Børglum«. Bortset fra Knyttingsaga, så tales der ingen steder i kilderne eksplicit om et ældre sæde for biskoppen, ej heller omtales en flytning af sædet til Børglum. Når A. D. Jørgensen og mange efter ham alligevel mente, at dette måtte være tilfældet, skyldes det en omtale i Roskildekroniken fra omkring 1140, der blandt de

Solur på sydmuren af kirkeskibet med angivelser af de kanoniske tider, dvs. tidspunkterne for munkenes daglige bønner. Uret er lige så gammelt som kirken og muligvis det ældste solur i Norden. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

faldne ved Slaget ved Fodevig i 1134 nævner biskoppen »Keld af Vestervig«, *Katillus Westerwicensis*; i Lunds domkapitels dødebøger kaldes han i omtalen af samme begivenhed blot *Katillus Wendal*[orum] og *Catelo Wendilensis*.

Den tilsyneladende oplagte tolkning måtte derfor være, at stiftsbetegnelserne *Wendilensis* (Vendsyssel) og *Westerwicensis* (Vestervig) indtil midten af 1130'erne var synonyme, hvorefter stiftscentret flyttede til Børglum, der indtil da alene havde været hjemsted for en kongsgård. Dette ville også harmonere med Vestervig som centrum for Skt. Thøgerkulten (se ovenfor), samt forklare hvorfor stiftsnavneformen *Burglanensis* (Børglum) ikke optræder tidligere, og hvorfor der synes at have eksisteret et tidligt domkapitellignende konvent af kannikker i Vestervig (se nedenfor). Som årsag til centrets flytning har man typisk peget på en forudgående tilsanding af Limfjordens vestlige udløb, hvilket gjorde Vestervigs beliggenhed knap så praktisk i stiftsadministrativ henseende.

I 1980'erne kunne Tore Nyberg imidlertid finde et hidtil upåagtet kildebelæg i den såkaldte *Florensliste*, der er dateret til 1122, hvor det nordenfjordske stift benævnes *Birgila*, som Nyberg identificerede med Børglum. Hvis stiftets centrum både i 1122 og 1139 (og efterfølgende) lå i Børglum, blev det derfor nu sværere at forliges med idéen om, at det i 1134 skulle have ligget i Vestervig (Nyberg 1986: 84-89). For 1134 fremførtes da i stedet den alternative forklaringsmulighed, at biskop Keld i Roskildekrøniken blev tilføjet »af Vestervig« som sit personlige tilnavn, formentlig fordi han forinden havde tjent som kannik ved kapitlet dér. Dertil kommer, at hvis man da ellers kan hæfte større kildemæssig værdi til Skt. Thøgers helgenlegende, så fremgår det faktisk udtrykkeligt heri, at Vendsyssels biskop ved de første under *ikke* residerede i Vestervig, men i vrede måtte rejse dertil, da han erfarede, at man forsøgte at gøre Thøger til helgen. Både Nyberg og Krongaard Kristensen mener, at Vendsysselbispens snarest lige fra begyndelsen har haft sæde ved kongsgården i Børglum. I dag synes de fleste historikere at følge Nyberg og Kristensens afvisning af Vestervig som tidligt bi-

spesæde, om end spørgsmålet vel ikke kan siges at være endeligt afklaret.

AUGUSTINSK FRA BEGYNDELSEN?

Klosteret i Vestervig regnes traditionelt for at have tilhørt Augustinerordenen, men flere steder i litteraturen antages det, at dette ikke var tilfældet helt fra begyndelsen – hvornår det så end var. Den gamle opfattelse blev første gang udfordret af J. O. Andersen, der i et foredrag holdt i 1906 fandt det usandsynligt, at Skt. Augustins klosterregel, der første gang synes indført for regulerede kannikesamfund i Europa omkring 1095, allerede skulle være gældende i Danmark i 1117 (hvertil Andersen daterede klosterstiftelsen i Vestervig), »tilmed i et Stift, der ellers ikke synes at have spillet nogen kirkelig Foregangsrolle. (...) Det rimeligste er da at antage, at det Kapitel, der stiftedes ved Tøgers Kirke, fulgte den gamle Aachenerregel, der ikke gjorde Kannikerne til Munke, og først senere er det undergået Reformer.« (Andersen 1906: 616-618).

Andersen, og de fleste senere med ham, har således antaget, at der ved Vestervig Kirke først har levet et samfund af tjenstgørende kannikker, muligvis efter en regel indført for kannikkerne i Aachen i 816, som først på et senere tidspunkt er blevet reformeret efter Augustinerordenens regelsæt. Tore Nyberg har i nyere tid udbygget Andersens tolkning til, at det næppe er sandsynligt, at der har været et eneste augustinerkloster i Norden førend et kirkemøde i Lund 1139; indtil da kan konventet i Vestervig ifølge Nyberg endda have været udgjort af benediktinermunke (Nyberg 2004: 55-56).

Hvornår reformeringen til Skt. Augustins Regel så er sket, er der forskellige bud på. Andersen selv daterede det blot til "tidligere end 1188", hvilket flere efterfølgende historikere har indsnævret til biskop Tokes embedsperiode, dvs. ca. 1145-1177, midten af 1160'erne eller omkring 1160. Mens disse sidste dateringer støtter sig på en opfattelse af biskop Toke som en særligt reformivrig biskop, samt en stilistisk datering af klosterkirken, så bygger Andersens *terminus ante quem*² på to indbyrdes relaterede breve i Abbed Vilhelms Brevsamling, der ganske vist ikke indehol-

der nogen eksplicit tidsangivelse, men ud fra de omtalte omstændigheder er blevet dateret til tiden omkring 1187-88.

I disse breve omtaler abbed Vilhelm af Æbelholt et kannikesamfund i Børglum stift af samme ordens-tilhørsforhold som hans eget, dvs. augustinsk. Det unavngivne samfund synes umiddelbart at måtte være Vestervig, idet ordenen ikke vides at have haft andre klostre i stiftet, men også denne opfattelse er der blevet stillet spørgsmålstegn ved, idet der muligvis lige så godt kan være tale om præmonstratenserkonventet i Børglum, eftersom også denne udbryderkongregation af Augustinerordenen fulgte Skt. Augustins Regel. I så fald synes den første sikre og eksplicitte omtale af et reformert, augustinsk kan-

Gravsten for én af klosterets beboere, »den ydmyge kannik Atte« (død 1217). Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

nikesamfund i Vestervig faktisk først at stamme fra 1280, hvor ordenen afholdt sit nordiske provincial-kapitel³ i klosteret.

DE 12 KANNIKKER, NONNEN OG DET UTUGTIGE LEVNED

Blandt de mere pudsige påstande om Vestervig Klosters ældste historie finder man bl.a. ofte påpeget, at det – »i hvert fald en tid lang« – talte tolv kannikker. Det så hyppigt gengivne antal synes at gå tilbage til *Danske Atlas*, der i 1769 om Vestervig kunne berette, at »Brødrene eller Munkene derudi, som skal have været tolv i Tallet, vare Canonici Regulares, Regelbundne Caniker, af Sancti Augustini Orden« (Pontoppidan 1769: 502).

Hvorfra Erik Pontoppidan havde tallet vides ikke. Man skal næppe tro, at han har haft kendskab til nogen siden tabt optegnelse over klosterets kannikker, snarere refereres blot til dette antal som generelt gældende minimum for klostre i almindelighed. Mens det f.eks. i Dominikanerordenens første konstitutioner fra 1228, der både bygger på Skt. Augustins Regel og Præmonstratenserordenens regelsæt, ligefrem var et eksplicit krav, at et konvent skulle tælle tolv medlemmer for at have fuldgyldig status, så synes det også længe inden da at have været praksis i både munke- og kannikeordener, at der ved oprettelse af nye klostre udsendtes en abbed eller prior i spidsen for tolv konventsbrødre. Tallet afspejlede først og fremmest antallet af Kristi disciple, hvortil kom, at det var et praktisk minimum for udførelsen af klosterkirkens liturgi. Som oftest har antallet dog været betydeligt højere.

I den ældre litteratur kan man støde på omtaler af, at der muligvis ikke kun har været kannikker, men også nonner tilknyttet Vestervig Kloster. Også denne oplysning går tilbage til den yderst kildebelæste Erik Pontoppidan og hans medredaktør Hans de Hofman, der dog selv var noget betænkelige ved tolkningen: »Nogle holde for, at der og har været Nonner i Vestervigkloster, men man finder ikke noget tydeligt Beviis derom« (Pontoppidan 1769: 502). Samme anførte her også den kildemæssige årsag til formodningen: »Ikke desmindre tør man dog ikke aldeles negte

det, siden man i Libro Datico Lundensi finder nævnet Kateløgh Soror S. Thiodgari, men om hun har været St. Thøgers naturlige Søster eller en Ordens-Søster af St. Thøgers Kloster i Vestervig, det er uvist.« Heller ikke J. B. Daugaard var videre begejstret for tanken: »At det ogsaa skulde have havt Nonner eller regelbundne Chorherinder, er høist usandsynligt.« (Daugaard 1830: 344).

Som anført af Pontoppidan og Hofman er baggrunden for nonne-hypotesen, at der i Lund domkaptels dødebog ud for datoen den 26. november står optegnet, at Lundekannikerne blandt de mange afdøde i deres forskellige forbønsbroderskaber med andre kirkelige institutioner på denne dag skulle bede for »Kætøløgh, søster af Skt. Thøger«. At der med Skt. Thøger refereres til Vestervig Kloster fremgår tydeligt af flere andre omtaler.

I princippet kunne man godt forestille sig, at Vestervig i sin tidligste fase har fungeret som et såkaldt dobbeltkloster med både en mandlig og en kvindelig afdeling, hvortil der kendes nogle få eksempler i 1100-tallets Danmark (i Randers, Seem og Slesvig); disse var dog alle benediktinske og således ikke augustinske. Problemet er desuden, at indførelsen i Lunds dødebog er dateret til første tredjedel af 1200-tallet, hvor denne kønslige sammenblanding i klostrene helt var forladt. Vilhelm Lorenzen foreslog i stedet, at baggrunden kunne være den udbredte skik blandt både mænd og kvinder i middelalderen, på sit dødsleje at lade sig indskrive i et klostresamfund – uanset dettes kønslige sammensætning – for derved i efterlivet at få større udbytte af konventets forbønner og sjælemesser (Lorenzen 1928: 20-21). Men præcis hvem denne søster Kætøløgh af Skt. Thøgers i Vestervig var, og hvad hun lavede der, forbliver nok ét af klosterets mange mysterier.

Et i litteraturen ofte omtalt forhold fra Vestervig Klosters ældste historie gælder en beretning om, at der i 1180'erne skulle have fundet et særdeles utugtigt levned sted ved klosteret. Sagen, der i nyere tid er udførligt beskrevet i nærværende årbog af Else Bisgaard (2008), tager udgangspunkt i de ovenfor omtalte breve bevaret gennem Abbed Vilhelms Brevsamling. De to breve er begge skrevet af abbed

Relief på sydsiden af koret. Ifølge den lokale overlevering henviser det til en episode med to munke og to nonner, der blev muret ind i kirkemuren som straf for hor. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

Vilhelm selv, en karismatisk augustinerkannik af fransk oprindelse, der i 1165 blev hentet til landet for at reformere ordenens kloster på Eskilsø ved Roskilde, hvorfra klosteret snart efter flyttede til Æbelholt i Nordsjælland.

Det ene af de to breve er rettet til biskop Turgot af Børglum, hvori abbeden beretter, at der ved et unavngivent kloster af Skt. Augustins Regel i Børglum stift angiveligt hersker »såre dadelværdige kår«. Dels plejer kannikerne usømmelig omgang med skøger, besudler sovekammerets kyskhed, fylder klosterlivet med fjas og fjant, og forlader klosteret efter forgodtbefindende. Dertil har kannikerne på det groveste sat sig op imod deres provst, da han forsøgte at genindføre klosterdisciplinen og rette op på dette moralske morads, der kaster skam over hele kirken. Abbed Vilhelm klandrer i brevet også biskoppen for ikke at have levet op til sit bispelige ansvar ved at bringe sagen i orden, men tværtimod synes han at have støttet de liderlige og opsætsige kannikker imod deres retskafne provst.

Det andet brev er stilet til provsten i Skt. Thøgers Kloster. I dette udtrykker abbed Vilhelm sin medlidenhed med og støtte til provsten, hvis navn ikke

nævnes. Det fremgår, at provsten har udstået »sorer, bekymringer og uretfærdigheder«, og pga. sådanne genvordigheder overvejer at forlade klosteret. Abbed Vilhelm tilbyder ham derfor at blive provst hos augustinerne i Æbelholt, eller – umiddelbart for os mere overraskende, men ifølge Vilhelm selv tilsyneladende mere oplagt – hos cistercienserne i Esrum.

Selv om det ikke fremgår eksplicit af de to breve, at de omhandler samme kloster og provst, så peger deres indbyrdes placering i brevsamlingen kraftigt i den retning, ikke mindst da Vestervig udgjorde stiftets eneste kloster af Augustinerordenen. Imidlertid har Tore Nyberg også sat spørgsmålstegn ved denne identifikation med hensyn til klagebrevet til biskoppen, som han mener snarere synes møntet på biskoppens eget domkapitel ved Børglum Kloster (Nyberg 1986: 91-92, note 388). For nok var dette tilknyttet Præmonstratenserordenen, men konventet her fulgte også Augustins Regel og var ligeledes ledet af en provst.

Alle andre historiske behandlinger synes dog uden tøven at henlægge skandalen til Vestervig. I *Dan-*

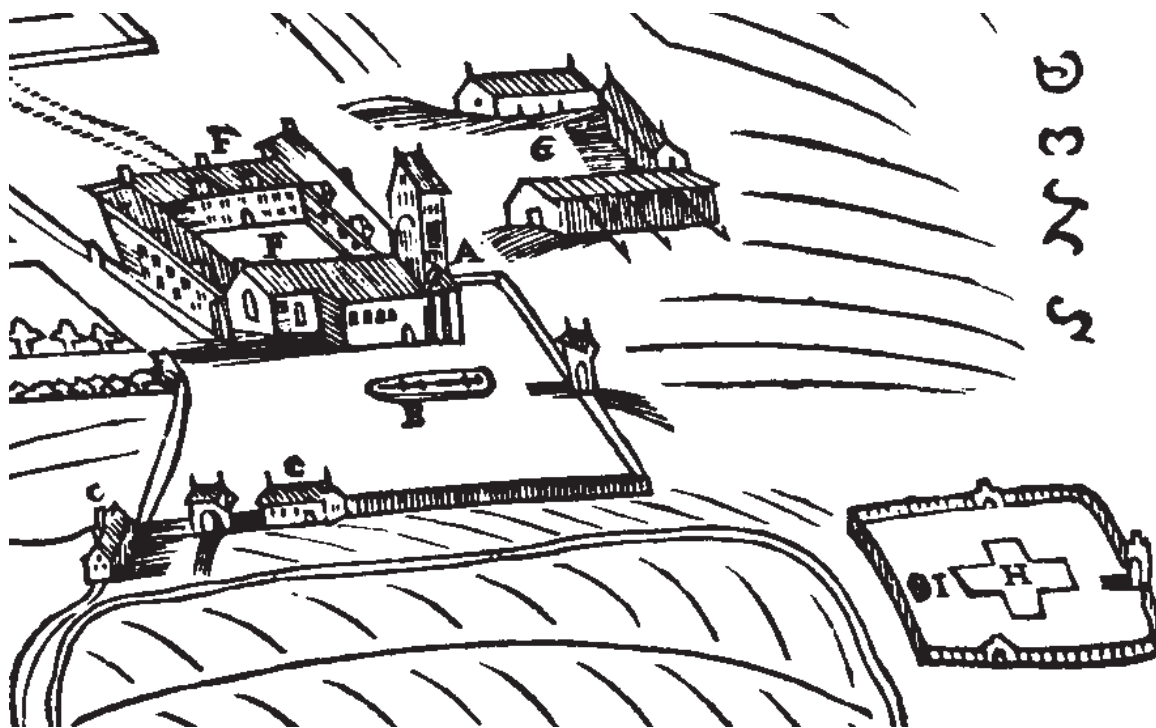
ske Atlas foreslås det endda, at affæren kunne kædes sammen med et lokalt folkesagn om, at en munk og nonne, der ligeledes var søskende, skulle være blevet indemuret et sted i klosterkirkens mur pga. blodskam. Mens der dog ikke er nogen som helst indikation i abbed Vilhelms breve om, at utugten i Vestervig skulle være blevet bedrevet med nonner, så er der ved klosterkirken sat en yderst berømt og gådefuld gravsten over et unavngivent søskendepar. Det er om dem og deres gravsten, at det sidste dunkle kapitel i nærværende artikel om Vestervig Kloster skal handle.

LIDEN KIRSTENS GRAV

På kirkegården nord for Vestervig Kirke ligger der tæt ved skibets nordvestlige hjørne en sælsom, gammel gravsten. Den 3,4 meter lange og blot 0,5 meter brede gravsten af granit er dateret til omkring år 1200. Stenen er udsmykket med to kors i forlængelse af hinanden, samt et tekstbånd langs kanten. Teksten er nu ulæselig, men blev afskrevet af Peder Resen tilbage i 1680'erne, og en kontrol med endnu

Liden Kirstens grav, lige nord for kirken. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

Udsnit af Resens Danske Atlas fra 1680'erne. A: Klosterkirken. B: Liden Kirstens grav. F: Bygninger på fundamentet af middelalderklosteret. H: Resterne af Skt. Thøgers Kirke. I: Skt. Thøgers Kilde.

læselige dele i 1870'erne godtgjorde, at Resens gengivelse i hovedsagen var troværdig:

*PHERE·TAN·RVPE·TOVS·CUM·FRATRE·SORO
REM·DISPAR·HABET·TVMVLVS·SET·CLARIS·FV
NVS·VT·EXTET*

(Resen ca. 1680-88: 78).

Den latinske indskrift er ikke helt enkel at oversætte, men alle de forskellige forsøg herpå, der siden er gjort, synes enige om, at der tales om en fællesgrav for en broder og søster af høj byrd. Under stenen er der fundet to gravlagte skeletter af en kvinde og mand, der ligesom korsene på stenen ligger i forlængelse af hinanden.

Mens indskriften på gravstenen intet afslører om personernes navne, så har sagnet om »Liden Kirsten« siden gammel tid været knyttet til dobbelt-graven. Sagnet er en tragisk historie om en søster til kong Valdemar den Store, Kirsten, der angiveligt

var blevet gravid med prins Buris, hvilket kongen blev så forbitret over, at han lod dem begge komme af dage på ynkelig vis. Variationer af sagnet angiver vekslende omstændigheder, både for forholdet Kirsten og Buris imellem (fra kærlighed til voldtægt) og deres straf (ét sted lader Valdemar Kirsten piske til døde, et andet sted må hun danse sig selv ihjel). Valget af Vestervig Kloster som deres sidste hvilested forklares med, at det set med kongens øjne var passende anonymt og perifert med henblik på bevarelsen af familiens ære.

Selv om begge skikkelser godt kan bygge på historiske personer – prinsen er således snarest kongesætlingen Buris Henriksen, som Valdemar vitterligt lod fængsle i 1167 – så står deres reelle indbyrdes slægtskabsforhold uklart hen; søster og bror i traditionel forstand har de i hvert fald næppe været. Talrige historikere har gennem tiden forsøgt at argumentere for eller imod en identifikation af de to grav-

lagte personer med sagnets ulykkelige elskovspar – og herunder prøvet at identificere disse med mulige personer fra virkelighedens verden. Den forsigtige og neutrale opsummering af hele denne diskussion synes at være, at der fortsat ikke kan fremsættes afgørende beviser hverken for eller imod koblingen imellem folkesagnet og graven ved Vestervig Kirke. Men nogen ligger der jo begravet, en mand og en kvinde, der ud fra lignenes placering i indbyrdes forlængelse (og ikke side om side) næppe har været gift, ifølge indskriften var af fornem byrd og af tæt familieskab, og ifølge stenens datering fra årtierne omkring 1200. Så hvorfor ikke Kirsten og Buris? Man skal trods alt heller ikke ødelægge alle gode historier med kedelige, nøgterne forbehold og kildekritiske overvejelser.

AFSLUTNING

Når man som historiker skriver artikler, er det som oftest for at bringe et konkret historisk spørgsmål nærmere en afklaring. Dette har *ikke* været målet med nærværende indlæg. Tværtimod skulle konklusionen gerne være, at der fortsat er nok af uafklarede spørgsmål om Vestervig Klosters ældste historie. Med ovenstående opsummeringer håber jeg blot at have gjort det mere overskueligt, hvilke konkrete fakta og overvejelser, der ligger til grund for teorierne og diskussionerne hidtil, og derved lettet adgangen til Vestervig Kloster som spekulativ tumleplads for både faghistorikere og andre historisk interesserede mange år fremover.

Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen
Født 1968. Ph.d. i middelalderhistorie, lektor ved Københavns Universitet.

Kilder og litteratur

Andersen, Charlotte Boje H. et al.: *Kirkerne i Thy*. Thisted 2009.

Andersen, J. Oskar: »Gejstlighedens Betjening af Menigheden i Danmark i den ældre Middelalder (med særligt Hensyn til Vendelbo Stift).« *Kirkehistoriske Samlinger 5. rk. III* (1905-07): 613-622.

Bisgaard, Else: »Abbed Vilhelm og Vestervig Kloster«. *Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred* 2008: 95-104.

Daugaard, J. B.: *Om de Danske Klostre i Middelalderen*. København 1830.

Den Store Danske Encyklopædi. København 1994-2001.

Kristensen, Hans Krongaard: *Børglum Domkirke og Kloster i middelalderen*. Hjørring 2013.

Lorenzen, Vilhelm: *De danske Augustinerklostres Bygningshistorie*. De danske Klostres Bygningshistorie 9, København 1928.

Nyberg, Tore: *Die Kirche in Skandinavien – Mitteleuropäischer und englischer Einfluss im 11. und 12. Jahrhundert – Anfänge der Domkapitel Børglum und Odense in Dänemark*. Sigmaringen 1986.

Nyberg, Tore: *Monasticism in North-Western Europe, 800-1200*. Aldershot 2000.

Nyberg, Tore: »Sankt Thøger og Vestervig«. *Aalborg Stiftsbog* 2004: 37-58.

Pontoppidan, Erik (& Hans de Hofman): *Den Danske Atlas V*, København 1769.

Resen, Peder Hansen: *Atlas Danicus VI:A* (ca. 1680-88). Udg. T. Lassen som Resens Atlas: Aalborg Stift, Sæby 1982.

Noter

- 1 Nekrologium eller »dødebog«: bog med navne på de afdøde, der skulle mindes i forbønner.
- 2 Senest mulige datering.
- 3 Fællesmøde for alle nordiske augustinerklostre.